

Ф.Д. ГАМОР

Карпатський біосферний заповідник
м. Рахів, Закарпатська обл., 90600, Україна

ПРО ІСТОРІЮ НАГОРОДЖЕННЯ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА ДИПЛОМОМ РАДИ ЄВРОПИ ТА ВКЛЮЧЕННЯ ЙОГО ПРАЛІСІВ ДО ПЕРЕЛІКУ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

Гамор Ф.Д. Про історію нагородження Карпатського біосферного заповідника Дипломом Ради Європи та включення його пралісів до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. – Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України. – 2023. – № 1 (8). – С. 118–126.

В статті розглядаються історичні матеріали нагородження Карпатського біосферного заповідника Європейським дипломом Ради Європи та включення його букових пралісів до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Наголошується, що Карпатський біосферний заповідник – єдина природоохоронна установа України, яка досягла такого високого європейського та міжнародного визнання. Підкреслюється, що Європейським дипломом нагороджуються природоохоронні території європейського значення, за вклад у розвиток співпраці щодо збереження та поліпшення стану навколишнього природного середовища для народів Європи, заради матеріального та духовного добробуту сучасних та майбутніх поколінь.

На підставі подання уряду України та висновків експертів Ради Європи, 30 вересня 1997 року Комітет Міністрів Ради Європи, своєю Резолюцією постановив, урочисто нагородити Карпатський біосферний заповідник Європейським дипломом та поставити його територію під заступництво Ради Європи. За результатами експертних оцінок виконання умов та рекомендацій Європейський Диплом для Карпатського біосферного заповідника поновлено в 2002, 2007, 2012 та 2022 роках та запропоновано уряду України, забезпечити Карпатський біосферний заповідник достатніми ресурсами (матеріальними та фінансовими) для його належного функціонування та для продовження наукових досліджень.

Важливою природоохоронною подією, стало також включення, за нашою ініціативою, 28 червня 2007 році, після напруженої підготовчої роботи наукових колективів українського Карпатського біосферного заповідника та словацького Зволенського технічного університету, українсько-словацької номінації "Букові праліси Карпат" до Списку об'єктів Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО, яка започаткувала формування європейської мережі букових пралісів та старовікових лісів. У 2011, 2017 та 2021 роках Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО розширив та перейменував цей об'єкт, спочатку на "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини", а потім на "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи". В результаті об'єкт став серійним транснаціональним та розташований зараз на територіях 18 європейських країн (Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Італія, Іспанія, Німеччина, Північна Македонія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Україна, Франція, Хорватія, Чехія та Швейцарія). Його унікальність полягає ще і в тому, що він серед об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, має у своєму складі найбільшу кількість країн-учасниць. Загальна його площа складає 98125,15 га, серед яких 21,4% охороняється на території Карпатського біосферного заповідника. Завдяки цьому Україна займає перше місце за площею об'єкта (28985,97 га або 29,5% загальної площі), друге – належить Румунії (23982,77 га), а третє – Болгарії (10988,91 га), а найбільшою серед 94 ділянок, що входять

до цієї спадщини, є суцільний Угольсько-Широколужанський масив (11860 га). До складу об'єкта входять також й українські ділянки букових пралісів та давніх букових лісів із природних заповідників "Горгани" та "Розточчя", національних природних парків "Синевир", "Зачарований край" та "Подільські Товтри".

Ключові слова: Карпатський біосферний заповідник, Диплом Ради Європи, Спадщина ЮНЕСКО.

Hamor F.D. About the history of awarding the Carpathian Biosphere Reserve with the Diploma of the Council of Europe and the inclusion of its primeval forests in the list of UNESCO World Heritage Sites.

The article considers the historical materials on the awarding of the Carpathian Biosphere Reserve with the European Diploma of the Council of Europe and the inclusion of its primeval beech forests in the list of UNESCO World Heritage Sites.

It is emphasized that the Carpathian Biosphere Reserve is the only nature protection institution in Ukraine that has achieved such high European and international recognition.

It is outlined that the European diploma is awarded to nature protection areas of European significance, for their contribution to the development of cooperation on conservation and improvement of the environment for the peoples of Europe, for the sake of the material and spiritual well-being of present and future generations.

Based on the application of the Government of Ukraine and the conclusions of the experts of the Council of Europe, on September 30, 1997, the Committee of Ministers of the Council of Europe decided, by its Resolution, to solemnly award the Carpathian Biosphere Reserve with a European diploma and include its territory under the patronage of the Council of Europe.

Based on the results of expert assessments of the fulfillment of conditions and recommendations, the European Diploma for the Carpathian Biosphere Reserve was renewed in 2002, 2007, 2012 and 2022, and the Government of Ukraine was offered to provide the Carpathian Biosphere Reserve with sufficient resources (material and financial) for its proper functioning and for the continuation of scientific research.

An important environmental event was also the inclusion, on our initiative, on June 28, 2007, after intensive preparatory work of the scientific teams from the Ukrainian Carpathian Biosphere Reserve and the Slovak Zvolen Technical University, of the Ukrainian-Slovak nomination "Primeval Beech Forests of the Carpathians" to the List of UNESCO World Natural Heritage Sites, which initiated the formation of the European network of ancient and primeval beech forests.

In 2011, 2017 and 2021, the UNESCO World Heritage Committee extended and renamed this site, first to "Primeval beech forests of the Carpathians and ancient beech forests of Germany", and later to "Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe".

As a result, it became a serial transnational site and is now located on the territories of 18 European countries (Albania, Austria, Belgium, Bulgaria, Bosnia and Herzegovina, Italy, Spain, Germany, North Macedonia, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia, Ukraine, France, Croatia, the Czech Republic and Switzerland). Its uniqueness also lies in the fact that it has the largest number of participating countries among all UNESCO World Heritage sites.

The total area of the Site is 98,125,15 hectares, of which 21,4% is protected on the territory of the Carpathian Biosphere Reserve. Due to this, Ukraine holds the first place in terms of Site's area (28985,97 hectares or 29,5% of the total area), the second place belongs to Romania (23982,77 hectares), and the third – to Bulgaria (10988,91 hectares), and the largest among the 94 components, included in this heritage site, is the continuous Uholka-Shyrokyi Luh massif (11,860 ha).

The Site also includes Ukrainian components of ancient and primeval beech forests from the Nature Reserves "Gorgany" and "Roztochchya", National Nature Parks "Synevyr", "Zacharovanyi Krai" (Enchanted Land) and "Podilski Tovtry".

Key words: Carpathian Biosphere Reserve, Council of Europe Diploma, UNESCO Heritage.

30 вересня 1997 року Комітет Міністрів Ради Європи, відповідною Резолюцією постановив урочисто нагородити Карпатський біосферний заповідник Європейським дипломом та взяти його територію під заступництво Ради Європи (Волощук, Гаджега, 1998; Гамор, 2018).

Перед урядом України було поставлено умови: по-перше, забезпечити Карпатський біосферний заповідник достатніми ресурсами (матеріальними та фінансовими) для його належного функціонування та для продовження наукових досліджень. По-друге, не допускати будь-яких приватизаційних заходів, які можуть мати негативний вплив на стан заповідника та оточуючих його територій. І по-третє, заборонити в його межах мисливство.

Генеральний секретар Ради Європи з цієї нагоди привітав Міністра охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, зазначивши, що ця подія є визнанням зусиль української влади щодо збереження екологічних цінностей та забезпечення сталого менеджменту в Карпатському біосферному заповіднику.

Нагадаємо, що Європейським дипломом нагороджуються природоохоронні території європейського значення за вклад у розвиток співпраці щодо збереження та поліпшення стану навколишнього природного середовища для народів Європи, заради матеріального та духовного добробуту сучасних та прийдешніх поколінь.

Підставою для відзначення Дипломом служать подання урядів країн членів Ради Європи та Звіти ретельної оцінки, стану збереження природних екосистем претендентів й особливо їх управління, експертами затвердженими Радою Європи. Особливістю цієї нагороди є і те, що вона вручається на п'ять або десять років, в залежності від рівня виконання відповідних умов та рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи.

З часу заснування Європейського диплома (1965 рік) ним нагороджено 74 природоохоронні території в 26 країнах Європи (із 47 країн-членів Ради Європи). А Карпатський біосферний заповідник став єдиною в Україні установою, яка має цю високу європейську відзнаку. З 1997 року Комітет Міністрів Ради Європи, відповідно до положення про Диплом поновлював його термін дії для Карпатського біосферного заповідника, на підставі експертних оцінок

виконання умов та рекомендацій Ради Європи, в 2002 і 2007 на п'ять років, а у 2012 на десять років. Таким чином, адміністрація Карпатського біосферного заповідника уже 25 років зразково забезпечує управління його територією і знаходиться під заступництвом Ради Європи. Тому Рішенням СМ/ResDip(2022)7 про поновлення Європейського диплома для природоохоронних територій (Прийнято Комітетом міністрів Ради Європи 13 липня 2022 року на 1440-ій сесії заступників Постійних представників), з метою збереження території Карпатського біосферного заповідника як такої, що має винятковий інтерес на рівні Європи, а також для продовження зразкового управління та дотримання положень Рішення СМ/ResDip(2008)1, знову поновлено Європейський диплом Карпатському біосферному заповіднику до 30 вересня 2027 року.

Разом з поновленим Дипломом Уряду України додаються такі рекомендації:

1. Розробити програму підготовки працівників служби державної охорони, включаючи, де це можливо, профільне навчання для молоді, щоб дати хорошу базу знань для бажаючих збудувати свою кар'єру в природоохоронному напрямку, а також переглянути рівень заробітної плати таким чином, що вона була достатньою для приваблення та утримання на посадах належно кваліфікованого персоналу.

2. Посилити науково-дослідну діяльність та моніторинг, спрямовані на краще розуміння впливу змін клімату на Карпатський біосферний заповідник (соціально-економічний стан та біорізноманіття), розробити плани адаптації та пом'якшення наслідків кліматичних змін, а також знайти екологічно дружні рішення для менеджменту наслідків глобальних кліматичних змін.

3. Результати наукових досліджень та моніторинг відкритих оселищ та видів, що приурочені до них, використати для кращого розуміння екологічних процесів, які необхідні для їх збереження, особливо в світлі зміни клімату, з особливою увагою до стану популяцій диких ссавців і традиційного господарювання, а також розглянути та впровадити відповідні зміни в систему управління біосферним резерватом.

4. Здійснювати науково-дослідну діяльність та моніторинг з метою розуміння екологічної

динаміки управління дикою природою, особливо питання функціонування екосистем за відсутності традиційних методів землеробства та лісівництва.

5. Переглянути методології моніторингу великих ссавців, віддаючи перевагу хижим тваринам, які знаходяться в групі ризику, щоб отримати надійну оцінку стану популяції видів; переглянути наявність даних про екологічну роль великих ссавців у Карпатському біосферному заповіднику та визначити оптимальну чисельність популяції для підтримки балансу в межах територій Карпатського біосферного заповідника.

6. Продовжувати співпрацювати з відповідними органами влади, щоб забезпечити оцінку, запобігання або ефективне пом'якшення впливу на навколишнє середовище запропонованого гірськолижного курорту в гірському масиві Свидовець, включаючи будь-який потенційний негативний вплив на Карпатський біосферний заповідник.

7. Забезпечити та збільшити бюджетні асигнування на освіту, просвітницьку діяльність, наукові програми, розвиток служби державної охорони та підтримку соціально-економічних пріоритетів в межах зони діяльності Карпатського біосферного заповідника; продовжувати належним чином розвивати проектне фінансування, але не входить в надмірну залежність від проектних коштів для забезпечення довгострокових потреб.

8. Продовжувати тісну співпрацю між Карпатським біосферним заповідником та державними лісогосподарськими підприємствами, особливо щодо адаптації та пом'якшення наслідків зміни клімату, включаючи економічний вплив на місцеві громади.

9. Переглянути життєздатність традиційних методів ведення сільського господарства; вивчити питання, яким чином державне фінансування та інші ініціативи можуть підтримувати та стимулювати традиційне сільське господарство там, де це сприяє цілям Карпатського біосферного заповідника (включаючи прямі виплати фермерам за екосистемні послуги); ініціювати пілотні проекти, де це можливо.

10. Розробити стратегію сталого екотуризму для підтримки місцевої економіки, забезпечити та зосередити фінансування на пріоритетах

інфраструктури та створенню додаткових можливостей працевлаштування для місцевого населення, що могло б зменшити зовнішню міграцію.

11. Забезпечити широку рекламу логотипу Європейського диплому та згадувати цю нагороду в усіх матеріалах, заходах та комунікаціях Карпатського біосферного заповідника.

12. Розробити стратегію посилення екологічного зв'язку в межах Карпатського біосферного заповідника між вісьмома складовими масивами; вивчити питання екологічного зв'язку між Карпатським біосферним заповідником та іншими частинами Українських Карпат; продовжувати працювати над транскордонним зв'язком, наприклад, з Румунією.

Другим важливим історичним рішенням, яке спрямовано на збереження українських унікальних природних цінностей, стало включення 15 років тому українсько-словацьку номінації "Букові праліси Карпат" до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Гамор, 2022).

Зауважимо, що відповідно до Конвенції "Про охорону Всесвітньої культурної та природної спадщини", на підставі визначених критеріїв та суворої міжнародної наукової експертизи, формується список культурних та природних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, які мають виняткову загальнолюдську цінність.

Зважаючи на це, за нашою ініціативою наприкінці 2007 році, після напруженої підготовчої роботи наукових колективів українського Карпатського біосферного заповідника та словацького Зволеньського технічного університету, українсько-словацьку номінацію "Букові праліси Карпат" включено до Списку об'єктів Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО, яка започаткувала формування європейської мережі букових пралісів та старовікових лісів.

Це стало можливим за активної природоохоронної позиції та фундаментальних досліджень плеяди українських та зарубіжних вчених, представників різних епох, у першу чергу професорів Алоїса Златніка (з Чехії), Штефана Корпеля, Івана Волощука та Вільяма Піхлера (із Словаччини) Василя Комендаря, Степана Стойка та Василя Парпана (з України), Маріо Броджі і Бригітті Коммармот

(із Швейцарії) та інших. А завдяки нашій наполегливості та активній участі, німецьких професорів Ганнесса Кнаппа, Гарольда Плахтера, Петера Шмідта, Лемберта Еске, П'єра Ібіша, керівників підрозділів та спеціалістів Міністерства захисту довкілля Німеччини та Агенства охорони природи Ельзи Нікель, Хайке Брітц, Барбари Енгельс та багатьох інших європейських науковців й природоохоронців, українсько-словацьку номінацію "Букові праліси Карпат".

У 2011, 2017 та 2021 роках Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО розширив та перейменував цей об'єкт: спочатку на "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини", а потім на "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи". У результаті він став серійним транс'європейським та розташований зараз на територіях 18 європейських країн (Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Італія, Іспанія, Німеччина, Північна Македонія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Україна, Франція, Хорватія, Чехія та Швейцарія). Його унікальність полягає ще і в тому, що він серед об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО має у своєму складі найбільшу кількість країн-учасниць.

Загальна площа об'єкта складає 98125,15 га, серед яких 21,4% охороняється на території Карпатського біосферного заповідника. Завдяки цьому Україна займає перше місце за площею об'єкта (28985,97 га або 29,5% загальної площі), друге – належить Румунії (23982,77 га), а третє – Болгарії (10988,91 га), а найбільшою серед 94 ділянок, що входять до цієї спадщини, є суцільний Угольсько-Широколужанський масив (11860 га). До складу об'єкта входять також й українські ділянки букових пралісів та давніх букових лісів із природних заповідників "Горгани" та "Розточчя", національних природних парків "Синевир", "Зачарований край" та "Подільські Товтри".

На думку експертів, ця номінація на світовому рівні стала надзвичайно цінною як взірець недоторканих комплексів помірних широколистяних лісів. Вона репрезентує найбільш завершені й повні екологічні моделі, де відображено процеси, що відбуваються в чистих букових лісостанах за різноманітних природно-кліматичних умов. Це воістину безцінний генофонд бука лісового (*Fagus*

sylvatica) та ряду інших видів, що приурочені до його ареалу.

Про світову важливість та складний шлях створення об'єкта "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи" свідчить серія рішень Комітету Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО: від 28 червня 2007 року (31 COM 8B.16), 25 червня 2011 року (35 COM 8B.13), 24 червня – 6 липня 2012 року (36 COM 8B.65), 16-27 червня 2013 року (37 COM 7B.26), 15-25 червня 2014 року (38 COM 7B.75), 28 червня-8 липня 2015 року (39 COM 7B.19), 5 липня 2017 року (41 COM 7B.4), 7 липня 2017 року (41 COM 8B.7) та 28 липня 2021 р (44 COM 8B.32).

Ці документи мають значну історичну, наукову та природоохоронну цінність, особливо останнє рішення, яке наводимо повністю.

БУКОВІ ПРАЛІСИ І ДАВНІ ЛІСИ КАРПАТ ТА ІНШИХ РЕГІОНІВ ЄВРОПИ

Комітет Всесвітньої Спадщини

1. Розглянувши документи WHC/21/44.COM/8B.Add та WHC/21/44.COM/INF.8B2.Add;

2. Посилаючись на рішення 31 COM 8B.16, 35 COM 8B.13, 41 COM 8B.7, 42 COM 7B.71 та 43 COM 7B.13 прийняті на 31му (Крайстчерч, 2007), 35му (Штаб-квартира UNESCO, 2011), 41му (Краків, 2017), 42му (Манама, 2018) та 43му (Баку, 2019) засіданнях відповідно;

3. Погоджує суттєві зміни меж об'єкта «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи: Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Німеччина, Італія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія та Україна», на основі критерію (ix), шляхом додавання або модифікації наступних номінованих складових частин в Боснії і Герцеговині, Чехії, Франції, Італії, Північній Македонії, Польщі, Словаччині та Швейцарії.

- Вігорлат (Словаччина) – зміна меж існуючої однойменної складової частини;
- Праліс Гавешова (Словаччина), зміна меж існуючої однойменної складової частини;
- Рожок (Словаччина), зміна меж існуючої однойменної складової частини;
- Удава (Словаччина) та Стужиця-Буковські Верхи (Словаччина), зміна меж існуючої однойменної складової частини Стужиця-Буковські Верхи (Словаччина);
- Коццо Ферьєро (Італія), зміна меж існуючої однойменної складової частини;
- Фаласконе (Італія), зміна меж існуючої

однойменної складової частини "Ліс Умбра" (Італія);

- Паварі-Сфілці (Італія) [нова складова частина];
- Поллінелло (Італія) [нова складова частина];
- Вале Інфернале (Італія) нова складова частина];
- Прашума Янж (Боснія і Герцеговина) [нова складова частина];
- Ліс Бетлашток (Швейцарія) [нова складова частина];
- Валлі ді Лодано, лісові резервати Бусай і Соладіно (Швейцарія) [нова складова частина];
- Гори Їзера (Чехія) [нова складова частина];
- Шапітре (Франція) [нова складова частина];
- Гран-Вентрон (Франція) [нова складова частина];
- Массан (Франція) [нова складова частина];
- Длабока Река (Північна Македонія) [нова складова частина];
- Полонина Ветлінська і Смерек (Польща) [нова складова частина];
- Прикордонний Хребет та долина річки Горна Солінка (Польща) [нова складова частина];
- Долина потоку Теробовець (Польща) [нова складова частина];
- Долина потоку Волосатка (Польща) [нова складова частина].

4. Приймає наступне формулювання визначної всесвітньої цінності об'єкта в цілому, включаючи змінені та нещодавно додані компоненти, зазначені вище:

Стислий опис

"Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи" є транснаціональним серійним об'єктом, який складається з 94 складових частин у 18 країнах. Вони є унікальним прикладом відносно непорушених, комплексних лісів помірного поясу та демонструють широкий спектр повноцінних екологічних моделей і процесів для чистих і мішаних лісостанів бука лісового (європейського) в різноманітних екологічних умовах.

Протягом всіх льодовикових фаз (льодовикових періодів) за останній мільйон років бук лісовий (*Fagus sylvatica*) пережив несприятливі кліматичні умови в рефугіумах у південних частинах Європейського континенту. Згадані рефугіуми були задокументовані

вченими шляхом палеоекологічного аналізу з використанням новітніх методів генетичного кодування.

Після останнього льодовикового періоду, приблизно 11 000 років тому, бук почав рухатись з рефугіумів та розширювати свій ареал, щоб зрештою охопити значні частини європейського континенту.

Під час цієї експансії, яка все ще триває, бук утворив різні типи рослинних угруповань за різних лісорослинних умов. Взаємодія між різноманітним середовищем, кліматичними градієнтами та генофондами різних видів сформувала і продовжує формувати це велике різноманітне лісове угруповання за участі бука лісового.

Ці ліси містять безцінну популяцію старих дерев і генетичний резерв бука та багатьох інших видів, які пов'язані з цими старовіковими лісовими оселищами та залежать від них.

Критерій (ix):

Об'єкт є необхідним для розуміння історії та еволюції роду *Fagus*, який, з огляду на його широке поширення в Північній півкулі та його екологічне значення, має глобальне значення. Ці в основному непорушені, складні ліси помірного клімату демонструють комплексні екологічні закономірності та процеси в чистих і змішаних лісостанах бука лісового за різноманітних градієнтів лісорослинних умов, включаючи кліматичні та геологічні умови, що охоплюють майже всі букові лісові регіони Європи. Ділянки лісів, які входять до об'єкта, включені з усіх висотних зон від прибережних районів до верхньої межі лісу і включають найкращі зразки, що залишилися в межах зони поширення бука лісового.

Присутність бука є однією з найважливіших характерних рис для помірного широколистяного лісового біому і є визначним прикладом повторної колонізації та розвитку наземних екосистем і угруповань з часів останнього льодовикового періоду. Експансію бука (процес, який все ще триває) на північ та на захід із його початкових льодовикових рефугіумів у східній та південній частинах Європи можна відстежити вздовж природних коридорів, що охоплюють континент. Домінування бука на великих ділянках в межах Європи є живим свідченням генетичної адаптивності дерев – процесу, який все ще триває.

Цілісність

Вибрані складові частини представляють різноманіття букових пралісів та давніх букових лісів, що зустрічаються по всій Європі, з точки зору різних кліматичних і геологічних умов та висотних поясів. Об'єкт включає складові частини, які відображають його визначну всесвітню цінність (OUV) та ілюструють варіативність лісових екосистем бука лісового.

Разом ці складові частини сприяють цілісності об'єкта в цілому. Крім того, кожна складова частина повинна відповідати вимозі цілісності на місцевому рівні, представляючи повний набір природних процесів розвитку лісу в його певних географічних та екологічних умовах в рамках серійного об'єкта. Більшість складових частин мають достатній розмір, щоб підтримувати природні процеси, необхідні для їх довготривалої екологічної життєздатності.

Найбільш значними загрозами для об'єкта є вирубка лісу та фрагментація оселищ. Лісозаготівля поблизу складових частин може спричинити мікрокліматичні зміни та ефект мобілізації поживних речовин з негативним впливом на цілісність об'єкта. Зміна виду землекористування на прилеглих територіях може призвести до збільшення фрагментації оселищ, що є особливо загрозливим для менших за площею складових частин. Розвиток інфраструктури є потенційною загрозою лише для кількох складових частин.

Щодо змін клімату, то цей фактор вже сьогодні є ризиком для деяких компонентів, і можна передбачити подальший вплив, включаючи зміни видового складу та зміну лісорослинних умов.

Однак слід зазначити, що однією з ознак визначної всесвітньої цінності об'єкта є демонстрація здатності бука пристосовуватися до різних еколого-кліматичних режимів на всьому своєму ареалі. Тому потенційні майбутні зміни необхідно відстежувати та документувати, щоб краще зрозуміти ці процеси.

Вищезгадані загрози можуть впливати на цілісність складових частин різною мірою та різними способами, наприклад, через зменшення структурного різноманіття, фрагментацію, втрату зв'язку, втрату біомаси та змінений мікроклімат, які знижують функціональність екосистеми та здатність до адаптації в цілому. Для подолання цих загроз створюються буферні зони, які знаходяться в управлінні

відповідальних органів та відповідних адміністрацій.

Вимоги до охорони та менеджменту

Суворий режим невтручання як засіб менеджменту є важливим для збереження визначної всесвітньої цінності цього серійного об'єкта в усіх його складових частинах. Більшість із 94 складових частин охороняються законом як лісові резервати з абсолютною заповідністю, території дикої природи, ядрові зони біосферних заповідників або національних парків (категорія I або II за класифікацією МСОП).

Для деяких складових частин охорона та управління регламентуються менеджмент-планами (з прописаними положеннями, які забезпечують заборону рубок у старовікових лісах). Оскільки надзвичайно важливою вимогою є гарантія надійного збереження в довгостроковій перспективі, за потреби режим охорони буде підвищено.

Для забезпечення життєздатності чотирьох складових частин, менших за встановлений мінімальний розмір 50 га, держави-учасниці розглянуть можливість розширення складових частин з подальшим застосуванням режиму невтручання. Крім того, першочергове значення має ефективне управління буферними зонами для охорони об'єкта від зовнішніх загроз та збереження його цілісності.

Цілісність кожної складової частини є відповідальністю держави-учасниці та забезпечується відповідними місцевими органами управління та адміністраціями. З метою узгодженої охорони та управління об'єктом, а також для координації діяльності між органами управління та 18 державами-учасницями слід створити функціональну організаційну структуру.

Для забезпечення цього аспекту в процесі номінації була розроблена Інтегрована система управління, яка буде підтримуватися, щоб забезпечити ефективний та скоординований менеджмент та охорону об'єкта в цілому.

Спільний менеджмент комітет, до складу якого входять представники всіх держав-учасниць, сформулював Спільну декларацію про наміри. Ця Декларація регулює та структурує співробітництво між усіма державами-учасницями, чії ділянки входять до об'єкта, і забезпечує зобов'язання захищати та зміцнювати визначну всесвітню цінність об'єкта.

Для сприяння роботі Спільного менеджмент комітету та для допомоги державам-учасникам буде створено посаду координатора.

Інтегрована система управління та менеджмент-плани для складових частин забезпечать реалізацію режиму невтручання в межах складових частин, тоді як в буферних зонах буде забезпечено відповідний менеджмент, щоб уникнути негативного впливу на визначну всесвітню цінність об'єкта з особливим акцентом на забезпеченні цілісності та його недоторканості. Для гармонізації підходу до управління між 94 складовими частинами держави-учасниці розроблять спільні цілі та скоординовані заходи, які охоплюватимуть менеджмент об'єкта і буферних зон, моніторинг і дослідження, екоосвіту та підвищення обізнаності, менеджмент відвідування території та туризм, а також покращення фінансової спроможності та підвищення кваліфікації людського ресурсу. Для відстеження довгострокового розвитку пропонується створити узгоджену систему моніторингу на основі вибраних екологічних (проксі) показників цілісності в усіх складових частинах.

Вкрай важливо, щоб кожна держава-учасниця забезпечувала чіткі гарантовані довгострокові механізми фінансування для підтримки послідовного управління об'єктом на національному рівні, а також скоординованого управління ним.

Необхідно приділяти особливу увагу конфігурації об'єкта, щоб гарантувати стійку життєздатність кожній складовій частині для безперешкодного розвитку екологічних та біологічних процесів без суттєвих втручань ззовні, а саме – інтеграція навколишніх лісових екосистем, щоб забезпечити достатнє збереження та сполученість, особливо для невеликих складових частин.

Усі складові частини мають буферні зони різної конфігурації, включаючи навколишні заповідні території (національні парки, природні парки, біосферні заповідники та ін.).

У цих буферних зонах буде запроваджено регулярний моніторинг для забезпечення захисту в умовах змін навколишнього середовища, таких, як зміна клімату.

Межі буферних зон, де це можливо, повинні співпадати з межами існуючих природоохоронних територій і мають бути

розширені для з'єднання складових частин там, де вони знаходяться в безпосередній близькості.

Нарешті, де це доцільно, особливу увагу слід приділяти забезпеченню ефективного екологічного зв'язку між буковими лісами та навколишніми супутніми видами оселищ на постійній основі для того, щоб забезпечити природний розвиток та адаптацію лісу до змін навколишнього середовища.

5. Бере до уваги такі складові частини в цій номінації, які на разі не рекомендуються до включення до серійного об'єкта:

- Фрушка гора – Папратський-до (Сербія);
- Фрушка гора – Равне (Сербія);
- Капанік – Козьє стене (Сербія);
- Тара – Рача (Сербія);
- Тара – Звезда (Сербія);
- Кийовський праліс (Словаччина);
- Егуаль (Франція);
- Сент-Бом (Франція);
- Сен-Пе-де-Бігорр (Франція);
- Біоградська гора – 1 (Чорногорія);
- Біоградська гора – 2 (Чорногорія).

6. Рекомендує перед розглядом можливого повторного подання цих складових частин у будь якій майбутній номінації:

1) Державі-учасниці Сербії: надати більш детальну інформацію про тип, масштаб, частоту та площі будь-яких лісозаготівель та лісогосподарських робіт, які можуть проводитись в буферних зонах номінованих складових частин у Сербії та їх потенційного впливу на визначну всесвітню цінність разом із планом мінімізації рубок в усіх визначених буферних зонах;

2) Державі-учасниці Словаччини: розширити буферну зону номінованої складової частини Кийовський праліс та з'єднати буферну зону цієї частини з буферною зоною існуючої складової частини Вігорлат;

3) Державі-учасниці Франції: за підтримки Центру Всесвітньої спадщини та за потреби разом зі МСОП суттєво переглянути номіновані складові частини Егуаль, Сент-Бом та Сен-Пе-де-Бігорр, щоб підвищити їх цілісність, переформатувати та розширити їх буферні зони;

4) Державі-учасниці Чорногорії: за підтримки Центру Всесвітньої спадщини та за потреби разом зі МСОП об'єднати номіновані складові частини Біоградська Гора 1 та Біоградська Гора 2 та узгодити зонування Національного парку "Біоградська Гора" у світлі номінації та

переглянути діючі нормативні акти, особливо просторовий план спеціального призначення для національного парку "Біоградська гора", щоб привести їх у відповідність зі збереженням визначної всесвітньої цінності номінованого об'єкта. Далі рекомендується розробити відповідний менеджмент-план для туристичної діяльності в межах утвореної території;

Також бере до уваги наступні номіновані складові частини, які не рекомендуються до включення до серійного об'єкта:

- Складова частина 1 – Шізе Північно-Західний (Франція);
- Складова частина 2 – Шізе Південний (Франція);
- Фонтенбло (Франція).

Зазначає, що номінована складова частина Фонтенбло потенційно може розглядатися у зв'язку з можливим розширенням існуючого об'єкта Всесвітньої спадщини – палацу і парку Фонтенбло, Франція;

7. Повторює свої прохання до всіх держав-учасниць, залучених до цієї транснаціональної серійної номінації, гарантувати, щоб менеджмент буферної зони підтримував безперервні природні процеси з особливою увагою до мертвої та гниючої деревини, включаючи постійний моніторинг загроз і ризиків, відповідно до Рішення 41 СОМ 8В.7, з чітким, суворим і послідовним підходом

до конфігурації та управління буферною зоною, відповідно до Рішення 42 СОМ 7В.71, як єдиного можливого способу збереження цілісності невеликих залишків лісових ділянок, включених до цього об'єкта відповідно до Рішення 43 СОМ 7В.13;

8. Також просить усі держави-учасниці, які беруть участь у цьому транснаціональному серійному об'єкті, переглянути конфігурацію складових частин і конфігурацію буферних зон в усьому транснаціональному серійному об'єкті, що дозволить розширити непорушені природні процеси на навколишні території, щоб забезпечити природну еволюцію та подальше відновлення букових лісів у складових частинах та в прилеглих територіях, а також розглянути пропозиції щодо підсилення об'єкта належним чином;

9. Далі просить держави-учасниці подати до 1 грудня 2023 року до Центру Всесвітньої спадщини спільну доповідь про стан збереження об'єкта в цілому, а також висвітлити питання узгодженості меж і буферних зон для розгляду Комітетом всесвітньої спадщини на його 47-му засіданні;

10. Схвалює посилену співпрацю між великою кількістю європейських держав-учасниць заради збереження букових пралісів та давніх і старовікових букових лісів по всьому континенту.

Список посилань

- Волощук І. Європейське визнання природоохоронців / І. Волощук, В. Гаджега // Новини Закарпаття. – 2023. – 9 липня.
- Гамор Ф.Д. За збереження природи – Диплом Ради Європи / Ф.Д. Гамор // Європейський еталон лісових екосистеми та природоохоронної справи. Про деякі історичні аспекти створення та розвитку Карпатського біосферного заповідника з нагоди його 50-річчя. – Львів: "Растр-7", 2018. – С. 50–55.
- Гамор Ф.Д. Екодіаманти Європи. Історія номінування букових пралісів до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Друге (доповнене) видання монографії "Від української ініціативи – до транс'європейського об'єкта Всесвітньої природної спадщини" з нагоди 15-річчя включення української та словацької частин букових пралісів Карпат до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО / – Львів, 2022. – 313 с. Веб-сайт: <https://kbz.in.ua/wp-content/uploads/2022/04/Ecodiamanty>